

TEFEKKÜR DENİZİ

İRFAN KÜLLİYATI

İrfan Risaleleri • III

İHSAN

Allah'ı Görüyormuşçasına Yaşamak

Aykut Tosun

Tefekkür Denizi İrfan Okulu

2026

KÜNYE

Eserin Adı: Tefekkür Denizi İrfan Külliyyatı – İrfan Risaleleri • III

Risale Adı: İHSAN

Alt Başlık: Allah'ı Görüyormuşçasına Yaşamak

Müellif: Aykut Tosun

Yayıncı: Tefekkür Denizi İrfan Okulu

Yayın Türü: Dijital Yayın (E-Kitap)

İlk Yayın Tarihi: Eylül 2026

Dil: Türkçe

İnternet: www.tefekkurdenizi.com

E-posta: aykuttosun85@gmail.com

Telif Hakkı: © 2026 Aykut Tosun. Tüm hakları saklıdır.

TELİF HAKKI VE KULLANIM BİLDİRİMİ

© 2026 Aykut Tosun. Tüm hakları saklıdır.

Bu eserin metni, düzeni, tasarımı ve içeriği üzerindeki tüm mali ve manevi haklar, aksi açıkça belirtilmedikçe Aykut Tosun'a aittir.

Bu eser, **5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu** ile ulusal ve uluslararası telif hakkı düzenlemeleri kapsamında korunmaktadır.

Hak sahibinin önceden verilmiş yazılı izni olmaksızın bu eserin tamamı veya herhangi bir bölümü; çoğaltılamaz, yayımlanamaz, basılamaz, satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz, sesli veya görüntülü yayına dönüştürülemez, başka eserlerde kullanılamaz, elektronik ortamlarda depolanamaz, internet sitelerinde, sosyal medya platformlarında veya diğer dijital mecralarda yayımlanamaz, paylaşılabilir ya da dağıtılamaz.

İlgili mevzuatın izin verdiği ölçüde, kaynak gösterilmek şartıyla eğitim, bilimsel araştırma ve tanıtım amacıyla sınırlı alıntılar yapılabilir. Bunun dışındaki her türlü kullanım için hak sahibinden önceden yazılı izin alınması zorunludur.

İzinsiz kullanımın tespiti hâlinde, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile ilgili diğer mevzuattan doğan tüm hukuki ve cezai haklar saklıdır.

Bu eser, hakikatin, ilmin ve irfanın paylaşılmasına katkı sunmak niyetiyle hazırlanmıştır. Eserden istifade edilmesi memnuniyet vesilesidir. Bununla birlikte, fikrî emeğe, telif hakkına ve ilim ahlâkına riayet edilmesi; hem hukukî hem de ahlâkî bir sorumluluktur.

Tefekkür Denizi İrfan Okulu

Aykut Tosun

Bu eser, Tefekkür Denizi İrfan Külliyyatı kapsamında yayımlanan İrfan Risaleleri serisinin bir eseridir.

İçindekiler

Giriş	4
1. İmanın Ufku: İhsan	9
2. Görülmediğini Sanan Nefis	16
3. Murakabenin Sessiz İnşası	22
4. Kalbin Uyanışı	29
5. Amellerin Ruhu	36
6. Huzurda Yaşamak	42
7. İhsanın Meyvesi	49
Kaynakça	56
Son Söz	58

Giriş

İnsan, çoğu zaman yaptığı işlerin başkaları tarafından görülmesini önemser. Takdir edilmek ister, emeğinin fark edilmesini bekler, güzel sözlerle anılmaktan hoşlanır. Bu hâl, fıtratın bütünüyle dışında değildir. Fakat insanın bütün yönelişi insanların nazarına bağlandığında, kalbi yavaş yavaş en kıymetli sermayesini kaybetmeye başlar: ihlâsı.

Kur'ân-ı Kerîm, mümini insanların bakışına göre yaşayan biri olarak değil; Rabbiyle birlikte yaşayan bir kul olarak yetiştirir. Çünkü kulluğun değeri, insanların ne gördüğüyle değil, Allah'ın ne bildiğiyle ölçülür.

İşte ihsan, bu hakikatin en yüksek idrakidir.

Resûlullah ﷺ, Cibrîl Hadisi'nde ihsanı şöyle tarif etmiştir:

"İhsan; Allah'a O'nu görüyormuşçasına kulluk etmendir. Sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir."

Bu tarif, yalnızca ibadetin değil, bütün hayatın ölçüsünü değiştiren bir tariftir.

İhsan, yeni bir ibadet çeşidi değildir.

İmanın olgunlaşmış hâlidir.

İslâm'ın güzelleşmiş hâlidir.

Kulluğun derinleşmiş hâlidir.

İnsan namaz kılar.

Fakat ihsanla kılınan namaz başka olur.

İnsan dua eder.

Fakat ihsanla edilen dua başka olur.

İnsan konuşur.

Fakat Allah'ın huzurunda olduğunun farkında olarak konuştuğunda kelimeler de değişir.

İnsan yalnız kaldığını zanneder.

Fakat ihsan, kula hiçbir zaman sahipsiz olmadığını hatırlatır.

Bu sebeple ihsan, korkunun değil; huzurun makamıdır.

Çünkü kul, kendisini sürekli gözetleyen bir kudretin tehdidi altında değil; rahmeti her şeyi kuşatan Rabbinin huzurunda bilir.

Bu huzur, insanı yapmacık davranışlardan kurtarır.

İnsanların yanında başka, yalnız kaldığında başka biri olma hâinden çıkarır.

Gizli ile açık arasındaki mesafe kapanmaya başlar.

Kalp, yavaş yavaş doğruluğun lezzetini tatmaya başlar.

İhsan, gözle görülen bir makam değildir.

Kalbin derinliklerinde filizlenen bir edeptir.

İnsan bu edebi kazandıkça, yaptığı her işe yeni bir dikkat gelir.

Konuşurken...

Dinlerken...

Çalışırken...

İbadet ederken...

Severken...

Affederken...

Çünkü artık her hâlini, Rabbinin huzurunda yaşayan bir kul olmanın şuuruyla taşımaya başlamıştır.

Bu risale, ihsanı yalnızca tarif etmek için değil; onun kalpte nasıl yeşerdiğini, hayata nasıl yayıldığını ve kulluğu nasıl güzelleştirdiğini birlikte tefekkür etmek için kaleme alınmıştır.

Zira insanın en büyük yolculuğu, Allah'ın varlığına iman etmekten sonra, O'nun huzurunda yaşamayı öğrenmesidir.

1. İmanın Ufku: İhsan

İman, insanın yolculuğunun başlangıcıdır.

Fakat her başlangıç gibi, içinde gelişmeyi ve derinleşmeyi de taşır. Bir tohumun içinde nasıl koca bir ağacın bütün imkânları gizliyse, kalbe yerleşen iman

hakikatinin içinde de insanı olgunlaştıracak nice mertebeler saklıdır.

İnsan önce inanır.

Sonra inandığını anlamaya çalışır.

Sonra anladığını yaşamaya gayret eder.

Ve nihayet yaşadığı hakikatin kendisini dönüştürdüğünü görür.

İşte ihsan, imanın olgunlaşma ufkudur.

Resûlullah ﷺ, Cibrîl hadisinde İslâm'ı, imanı ve ihsanı bir bütün hâlinde öğretmiştir. Cibrîl Aleyhisselâm'ın "İhsan nedir?" sorusuna Efendimiz ﷺ şöyle cevap vermiştir:

"Allah'a, O'nu görüyormuşçasına kulluk etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir."

(Buhârî, İmân, 37; Müslim, İmân, 1)

Bu hadis, kulluğun en derin sırlarından birini ortaya koymaktadır.

Çünkü insanın bütün hayatı, aslında "Allah beni görüyor." idrakinin etrafında yeniden şekillenir.

Bir insan kendisini yalnız zannederse, yalnızca kendi nefsinin arzularıyla baş başa kalabilir. Fakat her an Allah'ın ilmi, rahmeti ve nazarı altında olduğunu bilen bir kalp, kendisini başıboş bırakmaz.

İhsan, insanın hayatına bir gözetlenme endişesi değil; bir huzur şuuru getirir.

Çünkü Allah'ın görmesi, kullarının ayıplarını arayan bir bakış değildir. O, kulunun hâlini bilen, acziyetini gören, dönüşünü bekleyen ve rahmetiyle kuşatan bir Rab'dir.

İnsan bazen başkalarının yanında güzel görünmek için gayret eder. Sözlerini seçer, davranışlarını düzenler, kendisine bir görünüm kazandırır. Fakat yalnız kaldığında gerçek hâliyle karşı karşıya kalır.

İşte ihsan, insanın yalnızlığını da güzelleştirir.

Çünkü ihsan sahibi kul, yalnız kaldığında bile sahipsiz olmadığını bilir.

Kimsenin görmediği bir iyiliği yaparken de Allah'ın bildiğini bilir.

Kimsenin fark etmediği bir yanlıştan sakınırken de Allah'ın huzurunda olduğunu hatırlar.

Böylece kulluk, insanların şahitliğinden Allah'ın şahitliğine taşınır.

Bu incelik, amellerin ruhunu değiştirir.

Aynı ibadeti iki insan yapabilir.

Aynı sözleri söyleyebilir.

Aynı hareketleri gerçekleştirebilir.

Fakat kalpteki yöneliş farklı olduğu için o amellerin değeri de farklı olabilir.

Bir insan namazı yalnızca borcunu yerine getirmek için kılabilir.

Bir başka insan ise namazda Rabbine kavuşmanın huzurunu arayabilir.

Dış görünüş aynı olsa da kalpteki hâl farklıdır.

İşte ihsan, amelin dışından içine doğru yapılan yolculuktur.

Şekilden mânaya geçiştir.

Hareketten huzura ulaşmaktır.

Bilgiden şuur doğurmaktır.

İnsan bazen Allah hakkında çok şey bilir; fakat bildikleri kalbine yeterince tesir etmez. Çünkü bilgi, kalbe inmediğinde insanı değiştirmeyebilir.

Nice insan vardır ki ölümü bilir fakat hazırlıksız yakalanır.

Nice insan vardır ki dünyanın geçiciliğini bilir fakat ona aşırı bağlanır.

Nice insan vardır ki kulluğun değerini bilir fakat nefsinin arzularıyla mücadele etmekte zorlanır.

Bilmek başka, yaşamak başkadır.

İhsan, bilginin hâle dönüşmesidir.

Kulun öğrendiği hakikatin kalbinde canlı bir şuur hâline gelmesidir.

Bu yüzden büyükler, insanın en büyük meselesinin nefsini değil, kalbini eğitmek olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü kalp düzeldiğinde davranışlar da güzelleşir. İç âlemdeki yöneliş değiştiğinde dış âlemdeki hâller de değişmeye başlar.

İhsan, insanı kusursuz hâle getirmez.

Kul yine hata eder.

Yanılır.

Unutur.

Eksik kalır.

Fakat ihsan şuuru, onu hatasında ısrar etmekten korur. Çünkü kalbi diri olan kimse, yanlış yaptığında Rabbinden uzaklaşmaz; aksine O'na daha fazla yönelir.

İhsanın güzelliği buradadır.

Kulun kendisini büyük görmesine değil, Rabbine muhtaç olduğunu daha derinden anlamasına vesile olur.

İnsan bu idrake ulaştığında hayatın her alanı değişmeye başlar.

Çünkü artık ibadet sadece belirli vakitlere sıkışmaz.

Çalışması da kulluğunun bir parçası olur.

Ailesine davranışı da.

İnsanlarla münasebeti de.

Kendi içinde verdiği mücadele de.

Her hâl, Allah'ın rızasını arama yolunda bir fırsata dönüşür.

İşte imanın ulaştığı en güzel ufuklardan biri budur:

Kulun, hayatını Allah'tan ayrı bir alan olarak görmemesi...

Her nefesini, her imkânını ve her anını O'nun huzurunda değerlendirmesi...

İhsan, insanın Allah'ı görmesi değildir.

Zira gözler O'nu kuşatamaz.

İhsan, Allah'ın kulunu gördüğünü öyle derinden bilmektir ki; bu bilgi kalbinin bütün yönelişlerini güzelleştirir.

Ve insan, bu şuurla yaşadığında iman yalnızca kalbinde duran bir inanç olmaktan çıkar.

Hayatına nur veren bir hakikate dönüşür.

2. Görülmediğini Sanan Nefis

İnsan, çoğu zaman kendisini yalnızca başkalarının gördüğü hâliyle tanır. İnsanların yanında sergilediği davranışlar, söylediği sözler ve oluşturduğu görüntü onun kendisi hakkında bir kanaat oluşturmaya sebep olur. Fakat insanın hakikati, yalnızca görünen tarafında değildir.

Gönüllerde saklanan nice hâller vardır.

Dilin söylemediği düşünceler...

Kimsenin bilmediği niyetler...

İnsanın kendisine bile itiraf etmekte zorlandığı arzular...

İşte ihsan şuuru, insanı bütün bu gizli alanlarda terbiye etmeye başlar.

Çünkü Allah Teâlâ yalnızca görünenleri değil, görünmeyenleri de bilir.

Kur'ân-ı Kerîm şöyle buyurur:

"Andolsun insanı Biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız."

(Kaf, 50/16)

Bu ayet, insanın Allah'ın ilminden hiçbir zaman uzak olmadığını bildirir. İnsan kendisinden bile bazı şeyleri saklayabilir; fakat Rabbinden hiçbir hâlini gizleyemez.

İhsanın ilk terbiyesi de burada başlar:

Kulun, kendisini Allah'ın huzurunda bilmesi...

Nefis ise çoğu zaman bu hakikati unutmak ister.

Çünkü nefis, insanın sadece Allah tarafından görülmesini değil; insanlar tarafından beğenilmesini arzular. Görünene önem verir, iç dünyadaki eksiklikleri perdelemek ister.

Bir iyilik yaptığında bilinmesini ister.

Bir ibadet ettiğinde takdir bekleyebilir.

Bir bilgiye sahip olduđunda üstünlük hissine kapılabilir.

Oysa ihsan şuuru, kulun yönünü insanların bakışından alıp Allah'ın rızasına çevirir.

İnsanların görmediğı yerde de doğru olabilmeyi öğretir.

Çünkü hakiki kulluk, yalnızca insanların huzurunda güzel görünmek değil; Allah'ın huzurunda güzel bir kul olmaya çalışmaktır.

Resûlullah ﷺ, rıyayı ve gösterişi büyük bir tehlike olarak haber vermiştir. Çünkü rıyanın temelinde, kulun ameline insanların nazarını ortak etmesi vardır.

Hâlbuki ibadetlerin özü, Allah için yapılmasıdır.

Bir insanın gizli hâli, aslında onun kalbinin aynasıdır.

İnsanlar bizi sözlerimizle tanıyabilir.

Fakat Allah bizi niyetlerimizle bilir.

İnsanlar davranışlarımızı görebilir.

Fakat Allah o davranışların arkasındaki yönelişi bilir.

Bu sebeple ihsan, insanın iç dünyasına bir temizlik çağrısıdır.

Kul, kendisine řu soruları sormayı öğrenir:

"Ben bunu gerçekten Allah rızası için mi yapıyorum?"

"İnsanlar bilmediğinde aynı güzelliği koruyabilir miyim?"

"Övüldüğümde de yerildiğimde de istikametimi muhafaza edebilir miyim?"

Bu sorular, nefsi kırmak için değil; kalbi özgürleřtirmek içindir.

Çünkü insan, insanların değerlendirmesine göre yaşamaya başladığında görünmez bir esarete düşer.

Bir gün övölür, yükselir.

Bir gün eleştirilir, kırılır.

Bir gün kabul görür, sevinir.

Bir gün unutulur, deđersiz hisseder.

Fakat kalbi Allah'ın nazarına bağlanan kimse, bu değerşken bakışların ötesinde bir denge bulur.

Çünkü bilir ki kulların verdiği değer sınırlıdır.

Asıl değer, Allah'ın kuluna verdiği değerdir.

İhsan, insanı yapmacıklıktan kurtarır.

Kul artık sadece dışını düzeltmeye çalışmaz; içini de imar etmeye yönelir.

Kalbinde kin varsa onu temizlemeye çalışır.

Gurur varsa onunla mücadele eder.

Haset varsa ondan kurtulmaya gayret eder.

Çünkü bilir ki insanların bilmediği kusurlar, Allah'ın ilminden gizli değildir.

Bu farkındalık, insanı ümitsizliğe değil; samimi bir dönüşe götürür.

Çünkü Allah'ın her şeyi bilmesi, yalnızca hesap gününü hatırlatan bir gerçek değildir.

Aynı zamanda rahmete açılan bir kapıdır.

Kulun kırgınlığını bilir.

Duasını bilir.

Çabasını bilir.

Kimsenin fark etmediği mücadelesini bilir.

İşte ihsan, kulun hem sorumluluk hem de rahmet şuurunu birlikte taşımasıdır.

Nefis bazen insana şöyle fısıldar:

"Kimse görmüyor, yapabilirsin."

İhsan şuurunu ise şöyle cevap verir:

"Allah görüyor, vazgeçebilirsin."

Aradaki fark, bir insanın bütün yönünü değiştirebilir.

Çünkü günahı terk ettiren yalnızca korku değildir.

Bazen sevgi ve huzur da insanı korur.

Seven insan, sevdiğinin huzurunda edebe dikkat eder.

Kul da Rabbiyle arasındaki muhabbet arttıkça, O'nun rızasına aykırı düşmekten sakınmaya başlar.

İşte ihsanın terbiyesi budur.

Nefsin "görülmiyorum" zannını ortadan kaldırıp kalbe şu hakikati yerleştirmek:

Kul hiçbir zaman Allah'ın nazarından uzak değildir.

Bu idrak yerleştğinde insanın gizli hayatı da güzelleşir.

Çünkü asıl olgunluk, herkesin baktığı yerde iyi görünmek değil...

Kimsenin bakmadığı yerde Allah'ın razı olacağı hâli koruyabilmektir.

3. Murakabenin Sessiz İnşası

İnsan, hayatını çoğu zaman dışarıdan gelen seslerle geçirir. Yapılması gereken işler, bitmeyen meşguliyetler, insanların beklentileri, dünyanın gürültüsü... Bütün bunlar arasında en az dinlediği ses ise kendi kalbidir.

Hâlbuki kalp, insanın Rabbine en yakın olduğu yerdir.

Murakabe, işte bu yakınlığı hatırlama hâlidir.

Bu hâl, yalnızca belirli vakitlerde yapılan bir zikir veya tefekkür değildir. Murakabe, insanın hayatının içine

yerleşen bir uyanıklıktır. Kulun her hâlinde, her sözünde ve her yönelişinde Rabbiyle olan bağını canlı tutabilmesidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir."

(el-Hadîd, 57/4)

Bu beraberlik, mekânla ilgili değildir.

Allah Teâlâ mahlûkatına benzemez, hiçbir yer O'nu kuşatamaz.

Buradaki beraberlik; ilmiyle, kudretiyle, işitmesiyle, görmesiyle ve her şeyi kuşatan rubûbiyetiyle olan beraberliktir.

Kul bu hakikati idrak ettikçe yalnızlık duygusu değişmeye başlar.

İnsanların bulunmadığı yerde de sahipsiz olmadığını bilir.

Kalabalıkların içinde de Rabbinden uzak olmadığını hisseder.

Murakabe, insanı dünyadan koparmaz.

Bilakis onu dünyanın içinde daha şuurulu yaşatır.

Çarşıda alışveriş yaparken...

Bir dostuyla konuşurken...

Evinde ailesiyle otururken...

Yolculuk ederken...

İbadet ederken...

Çalışırken...

Kalbin derinliklerinde sessiz bir hatırlayış devam eder:

"Rabbim beni biliyor."

Bu cümle, zamanla düşünceden hâle dönüşür.

Artık insan kendisini zorlayarak hatırlamaz.

Kalp, tabîî olarak Hakk'a yönelmeye başlar.

Nasıl ki anne, uzakta olsa bile evladını unutmaz; gönlü sürekli ona dönük olur. Seven bir kimse, sevdiğini

hatırlamak için kendisini zorlamaz. Muhabbet, hatırlamayı tabii hâle getirir.

Kulun Rabbiyle kurduđu bađ da böyledir.

Murakabenin özü, zoraki bir dikkat değil; muhabbetle diri kalan bir kalptir.

Bu sebeple murakabe yalnızca korku üzerine kurulmaz.

Korku insanı günaha karşı uyanık tutabilir.

Fakat muhabbet, insanı iyiliğe koşturur.

Bir kul sadece cezadan korktuđu için kötülükten uzak durabilir.

Fakat Rabbinı sevdiği için iyiliğe tercih ediyorsa, artık kulluğuunda başka bir derinlik başlamıştır.

İhsanın kapıları da burada açılır.

Büyükler, kalbi sürekli muhasebe altında tutmuşlardır. Fakat bu muhasebe, kendisini suçlamak için değil; istikameti kaybetmemek içindir.

Her akşam kendilerine řu soruları sormuşlardır:

Bugün Rabbime beni yaklaştıran ne yaptım?

Hangi sözüm gönül incitti?

Nerede nefsimi dinledim?

Nerede Allah'ın rızasını önceledim?

Bu soruların cevabı başkalarına verilmez.

Kalbin sessizliğinde aranır.

Çünkü insan, kendisine karşı dürüst olamadıkça
Rabbine karşı da samimi olamaz.

Murakabenin en büyük düşmanı gaflettir.

Gaflet, yalnızca Allah'ı inkâr etmek değildir.

Allah'ı unutarak yaşamaktır.

Namaz kılarken kalbin başka yerlere gitmesi...

Dua ederken dilin söylediğini gönlün hissetmemesi...

Nimet içinde yaşarken nimetin sahibini
hatırlamamak...

İşte bunların hepsi gafletin farklı yüzleridir.

Kur'ân-ı Kerîm, müminleri sık sık tefekküre davet eder. Çünkü tefekkür, gaflet perdesini aralayan en güçlü vesilelerden biridir.

İnsan gökyüzüne bakar.

Bir ağacın gölgesinde dinlenir.

Yağan yağmuru seyreder.

Kendi kalbinin atışını hisseder.

Bütün bunlar, onu Rabbini hatırlamaya götürüyorsa tefekkür olmuştur.

Yalnızca bakıp geçiyorsa, göz görmüş; kalp ise nasibini alamamıştır.

Murakabe arttıkça insanın dili de değişir.

Az konuşur demek değildir.

Lüzumsuz konuşmamayı öğrenir.

Kalbi değişir.

Daha yumuşak olur.

Bakışı değişir.

İnsanlarda kusur aramaktan çok kendi kusurunu görmeye başlar.

Çünkü Rabbinin huzurunda bulunan bir kalp, başkalarının ayıplarıyla meşgul olmaya vakit bulamaz.

Murakabe, insanı içine kapatan bir yalnızlık değildir.

Onu, Rabbiyle birlikte insanların arasında yaşamayı öğreten bir edeptir.

Kalabalıklar içinde de huzuru kaybetmemektir.

Yalnız kaldığında da istikameti terk etmemektir.

İşte ihsan yolunda sessizce inşa edilen bu hâl, zamanla kulun tabiatı olur.

Artık Rabbinin hatırlamak için özel bir sebep aramaz.

Çünkü kalbi, her nefeste O'na dönmeyi öğrenmiştir.

Murakabenin kemâli de budur:

Kulun, Allah'ı hatırladığı anların çoğalması değil...

Allah'ı unuttuğu anların azalmasıdır.

4. Kalbin Uyanışı

İnsan bazen uyanık olduğu hâlde uyur.

Gözleri açıktır; fakat hakikati göremez.

Kulakları işitir; fakat kendisine yapılan ilâhî daveti duyamaz.

Konuşur; fakat söylediğı sözlerin kalbine tesir etmediğini fark etmez.

Kur'ân-ı Kerîm'in bahsettiğı gaflet, işte böyle bir uykudur.

Bu uyku, bedenin değil; kalbin uykusudur.

Kalbin uyanışı ise yeni bir bilgi edinmekten önce, var olan hakikati yeniden fark etmeye başlamaktır.

Çünkü insan, Rabbini ilk defa tanımaz.

Onu yeniden hatırlar.

Kur'ân-ı Kerîm, insanın yaratılışındaki bu hakikati şöyle haber verir:

**"Rabb in, Âdemoğullarının bellerinden
zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak,
'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' buyurmuştu. Onlar
da, 'Evet, şahidiz.' demişlerdi."**

(el-A'râf, 7/172)

Bu ayet, insanın fıtratında Rabbin tanımayaya yönelik bir istidadın bulunduğunu bildirir. Dünya hayatı ise bu fıtratın üzerini örten perdelerle doludur. Nefis, hevâ, alışkanlıklar, hırslar ve bitmek bilmeyen meşguliyetler...

İnsan bunların arasında yürürken bazen kendi hakikatini unutabilir.

İhsan, işte bu unutuluşun ardından gelen uyanıştır.

Bir gün okunan bir ayet...

Gecenin sessizliğinde edilen bir dua...

Kabristanda geçirilen birkaç dakika...

Bir musibet...

Bir nimet...

Bazen de hiç umulmadık bir an...

Allah Teâlâ kulunun kalbine öyle bir dokunuş lütfeder ki, insan yıllardır bildiği hakikati ilk defa duyuyormuş gibi hisseder.

Kalbin uyanışı çoğu zaman büyük gürültülerle olmaz.

Sessizce başlar.

İnsan, daha önce önem vermediği şeylere dikkat etmeye başlar.

Bir kuşun ötüşü...

Sabahın serinliği...

Yağmurun kokusu...

Bir yetimin tebessümü...

Annesinin duası...

Hepsi, Allah'ın kendisine gösterdiği ayetler hâline gelir.

Çünkü uyanan kalp, yalnız mushafın satırlarını değil, kâinatın satırlarını da okumaya başlar.

Artık her nimet, hamde çağırır.

Her imtihan, sabra davet eder.

Her karşılaşma, bir hikmet arayışına dönüşür.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Müminlerin Allah'ı zikretmeleri ve O'ndan inen hakikat karşısında kalplerinin ürpermesinin zamanı hâlâ gelmedi mi?"

(el-Hadîd, 57/16)

Bu ayet, yalnızca ilk müminlere değil; her çağın insanına yöneltilmiş bir hitaptır.

"Kalbin ne zaman uyanacak?"

"Asıl hayatın ne zaman başlayacak?"

İnsan bazen yıllarca ibadet eder; fakat ibadetin ruhunu aramayı ihmal eder.

Namaz kılar; fakat secdenin teslimiyetini yaşayamaz.

Kur'ân okur; fakat ayetlerin kendisini okumasına izin vermez.

Dua eder; fakat duasını yalnız diliyle yapar.

Kalbin uyanışıyla birlikte bunlar değişmeye başlar.

Çünkü artık ibadet, alışkanlık olmaktan çıkar.

Buluşmaya dönüşür.

İnsan secdeye yalnız vazifesini yerine getirmek için değil, Rabbiyle yakınlaşmak için kapanır.

Kur'ân'ı yalnız sevap kazanmak için değil, hidayet bulmak için okur.

Duayı yalnız istemek için değil, Rabbiyle konuşmak için eder.

İşte ihsanın en güzel tesirlerinden biri budur.

Kalbe hayat vermesi...

Tasavvuf büyükleri, kalbi aynaya benzetmişlerdir.

Ayna kirlenirse güneşi suçlamak fayda vermez.

Önce aynayı temizlemek gerekir.

Kalp de böyledir.

Haset, kibir, riya, öfke ve dünya sevgisi arttıkça kalbin yüzeyi kararır.

Hakikat oradadır.

Fakat yansımaz.

Tevbe, zikir, Kur'ân, samimi dua ve salih amel ise bu pası yavaş yavaş siler.

Kalp temizlendikçe hakikati daha berrak görmeye başlar.

İnsan, kendisini de daha doğru tanır.

Acziyetini fark eder.

Muhtaçlığını hisseder.

Fakat bu onu küçültmez.

Çünkü acziyetini bilen kul, kudreti sonsuz olan Rabbine daha sağlam bağlanır.

Kalbin uyanışı, insanı dünyadan kaçırmaz.

Dünyaya esir olmaktan kurtarır.

İnsan yine çalışır.

Yine üretir.

Yine ailesiyle ilgilenir.

Yine toplum içinde yaşar.

Fakat bütün bunların merkezine artık kendisini değil,
Allah'ın rızasını koymaya başlar.

İşte o zaman hayatın yönü değişir.

Aynı işler yapılır.

Fakat başka bir niyetle...

Aynı sözler söylenir.

Fakat başka bir edeple...

Aynı yollar yürünür.

Fakat başka bir istikametle...

Kalbin uyanışı, insanın yeni bir hayat kurması
değildir.

Mevcut hayatını yeniden anlamlandırmasıdır.

Çünkü hakiki uyanış, gözlerin açılmasıyla değil...

Gönlün Hakk'a açılmasıyla başlar.

5. Amellerin Ruhu

İnsan, yaptığı amellerle Rabbine yaklaşmayı ümit eder. Namaz kılar, oruç tutar, infakta bulunur, Kur'ân okur, dua eder. Bunların her biri kulluğun vazgeçilmez esaslarıdır. Fakat amellerin hakiki değeri, yalnızca dış görünüşlerinde değil; onları diri tutan ruhta gizlidir.

Bir beden ruhsuz kaldığında nasıl hareket edemezse, ihlâs ve ihsan şuurundan mahrum kalan amel de hakiki meyvesini veremez.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Onlara ancak dini Allah'a has kılarak, ihlâs ile O'na kulluk etmeleri emredilmişti..."

(el-Beyyine, 98/5)

Bu ayet, kulluğun özünü tek cümlede haber vermektedir.

Allah, kullarından çok amel istemeden önce, kendisine yönelmiş bir kalp istemektedir.

Çünkü aynı amel, iki farklı kalpte bambaşka karşılık bulabilir.

İki insan aynı safta namaza durabilir.

Aynı sûreleri okuyabilir.

Aynı rükû ve secdeyi yapabilir.

Fakat biri namazdan kalbi aydınlanmış olarak ayrılırken, diğeri yalnızca bir vazifeyi tamamlamış olabilir.

Farkı meydana getiren şey, beden hareketi değil; kalbin yöneliştir.

Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur:

"Ameller ancak niyetlere göredir. Herkes için niyet ettiği şey vardır."

(Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 1; Müslim, İmâre, 155)

Niyet, amelin başlangıcıdır.

Fakat ihsan, amelin yol arkadaşıdır.

Kul ibadet boyunca niyetini koruyabildiği ölçüde, ameli de derinlik kazanır.

İnsan bazen amelin çokluğuyla meşgul olur.

Bugün ne kadar okudum?

Kaç rekât kıldım?

Ne kadar infak ettim?

Bunlar elbette önemlidir.

Fakat daha önemli bir soru vardır:

Yaptığım amel beni Allah'a biraz daha yaklaştırdı mı?

Çünkü ibadetin gayesi yalnızca sayı değildir.

Kalpte meydana getirdiği dönüşümdür.

Namaz, insanı kötülükten alıkoymuyorsa...

Kur'ân okumak merhameti artırmıyorsa...

Zikir, dili yumuşatmıyorsa...

İnfak, cimriliği azaltmıyorsa...

Kulun yeniden durup düşünmesi gerekir.

Çünkü Allah Teâlâ, kullarından yalnızca hareket değil; hâl istemektedir.

İhsan sahibi bir kul, ibadetini bitirdiğinde onu unutmaz.

Amelin tesiri, ibadet vaktiyle sınırlı kalmaz.

Namazdan sonra da namazın edebi devam eder.

Ramazandan sonra da orucun terbiyesi sürer.

Hacdən sonra da teslimiyet derinleşir.

Çünkü ibadet, belirli zamanlarda yapılan bir görev değil; bütün hayatı şekillendiren bir mekteptir.

Tasavvuf büyükleri, amelin kabulünü amelin kendisinden daha çok önemsemişlerdir.

Çünkü kabul edilmeyen çok amel yerine, Allah katında makbul olan az bir amel daha kıymetlidir.

Bu sebeple ibadetten sonra da istiğfar etmişlerdir.

Eksiklerini görmüşlerdir.

Kusurlarını fark etmişlerdir.

Bunun sebebi ümitsizlik değildir.

Allah'ın azametini tanıyan bir kalbin edebidir.

Kul, yaptığı ibadeti büyütmez.

Allah'ın lütfunu büyük görür.

İşte ihsan, ameli sahiplenmekten koruyan bu edeptir.

Bir başka incelik daha vardır.

İnsan bazen büyük ameller yapma arzusuyla küçük iyilikleri ihmal eder.

Hâlbuki Allah katında hangi amelin daha kıymetli olduğunu yalnız O bilir.

Bir tebessüm...

Bir gönlü incitmemek...

Yolda bir eziyeti kaldırmak...

Bir yetimin başını okşamak...

Bir hastayı ziyaret etmek...

Samimiyetle söylenmiş bir "Allah razı olsun."...

Bunların hiçbirisi küçük değildir.

Çünkü ihsan, amelin büyüklüğünü insanların gözünde değil, Allah'ın katındaki değerinde arar.

Kulun hayatı bu şuurla değişmeye başladığında, artık ibadet ile hayat birbirinden ayrılmaz.

Çalışması da ibadet olur.

Emanete riayeti de.

Ailesine gösterdiği şefkat de.

Kazancındaki helâl hassasiyeti de.

Sabırla sustuğu bir an da...

Adaletle verdiği bir karar da...

Çünkü ihsan, kulluğu mescidin duvarları arasından çıkarıp hayatın tamamına taşır.

İşte amellerin ruhu budur.

Kalbin, yaptığı her işi Allah'ın huzurunda yaptığını bilmesi...

Ve her amelin sonunda şu endişeyi taşıması:

"Rabbim, bunu benden kabul buyur."

Çünkü kul bilir ki...

Amelin en güzel sonu, bitmesi değildir.

Kabul edilmesidir.

6. Huzurda Yaşamak

İnsan, hayatı boyunca huzuru arar.

Kimi onu servette arar.

Kimi makamda.

Kimi uzun ömürde.

Kimi insanların sevgisinde.

Bunların her biri insana geçici bir sevinç verebilir; fakat kalbin aradığı hakiki huzuru tek başına taşıyamaz. Çünkü kalbin yaratılışı, faniye bağlanarak tatmin olacak şekilde değildir.

Kur'ân-ı Kerîm bu hakikati tek bir cümlede haber verir:

"Bilesiniz ki kalpler ancak Allah'ı zikretmekle huzur bulur."

(er-Ra'd, 13/28)

Bu ayet, huzurun kaynağını değil yalnızca yönünü de gösterir.

Kalp, kendisini var edene yöneldikçe sükûnet bulur.

O'ndan uzaklaştıkça, eline ne geçerse geçsin eksikliğini hisseder.

İhsan sahibi kulun en belirgin hâllerinden biri, bu huzuru yalnız ibadet vakitlerinde değil, hayatın bütün akışı içinde yaşayabilmesidir.

Çünkü o bilir ki Allah'ın huzuru, yalnızca mescidin içinde değildir.

Ticaretinde de O'nun huzurundadır.

Evinde de.

Yolculuğunda da.

Kalabalıkların arasında da.

Gece herkes uyuduğunda da.

Bu idrak, insana yeni bir hayat kurdurmaz.

Mevcut hayatını yeni bir şuurla yaşatır.

İnsan sabah evinden çıkarken yalnızca rızkını kazanmak için değil, helâl lokmanın emanetini taşımak için yürür.

Ailesine döndüğünde yalnızca dinlenmek için değil, kendisine emanet edilen gönüllere rahmet olmak için oturur.

Bir insanla konuşurken yalnızca fikirlerini anlatmaz.

Sözlerinin Allah katında da duyulduğunu bilir.

Böylece dil daha dikkatli olur.

Kalp daha yumuşak olur.

Bakış daha merhametli olur.

İhsan, insanı sürekli gergin bir dikkat içinde bırakmaz.

Aksine, ona güven verir.

Çünkü kul, Rabbiyle arasındaki bağı kuvvetlendirdikçe insanların değişen hâllerinden daha az etkilenmeye başlar.

Övülse de yönünü kaybetmez.

Eleştirilse de yıkılmaz.

Çünkü kalbin kıblesi insanların sözü değildir.

Allah'ın rızasıdır.

Hayatın içinde insanı en çok yoran şeylerden biri, her şeyi kontrol edebilme arzusudur.

İnsan geleceği garanti altına almak ister.

Her ihtimali hesaplamaya çalışır.

Fakat ömür boyunca öğrenmesi gereken en büyük edeplerden biri şudur:

Kul, üzerine düşeni yapar.

Neticeyi ise Rabbine bırakır.

İşte huzurun kapılarından biri burada açılır.

İnsan vazifesini yerine getirir.

Eksiklerini telafi etmeye çalışır.

Hata ettiğinde tevbe eder.

Sonra kalbini sürekli geçmişteki pişmanlıklarla veya gelecekteki korkularla tüketmez.

Çünkü bilir ki geçmiş Allah'ın ilmindedir.

Gelecek de O'nun kudretindedir.

Kulun elinde olan ise yaşadığı andır.

İhsan, kula yaşadığı ânı emanet olarak değerlendirmeyi öğretir.

Tasavvuf ehli, "Vakit, içinde bulunduğun andır." derken insanı zamandan koparmamış, aksine zamanı israf etmemeyi öğretmiştir.

Çünkü insanın Allah'a yaklaşabileceği tek zaman, içinde bulunduğu andır.

Dün geçti.

Yarın ise henüz gelmedi.

Kulun sermayesi bugündür.

Bu sebeple ihsan sahibi insan, bugünün hakkını vermeye çalışır.

Bugün okuyacağı ayeti...

Bugün söyleyeceği doğru sözü...

Bugün edeceği duayı...

Bugün gönlünü alacağı insanı...

Bugün kaçınacağı günahı...

Ertelemez.

Çünkü kulluk, ertelenerek olgunlaşmaz.

Yaşanarak olgunlaşır.

İhsanın insana kazandırdığı huzur, kaygısızlık değildir.

Bilakis, sorumluluğunu bilen fakat yükünü Allah'a arz eden bir gönül hâlidir.

Böyle bir kalp, musibet geldiğinde sarsılmaz demek değildir.

Sarsılsa da yıkılmaz.

Ağlasa da isyan etmez.

Beklese de ümidini kaybetmez.

Çünkü bilir ki Rabbinin huzurunda geçen hiçbir an kaybolmaz.

Edilen hiçbir dua cevapsız kalmaz.

Dökülen hiçbir samimi gözyaşı boşa akmaz.

İnsan bazen huzuru dışarıda ararken, Allah onu kendi kalbine davet eder.

Çünkü kalbin derinliklerinde, yalnız Allah'ın bildiği bir buluşma noktası vardır.

Kul her samimi secdede...

Her içten duada...

Her ihlâslı zikirde...

Oraya biraz daha yaklaşır.

İşte ihsanın insana armağan ettiği en büyük nimetlerden biri budur:

Dünyanın ortasında yaşarken...

Dünyanın gürültüsünü kalbine taşımamak.

İnsanların arasında bulunurken...

Kalbini yalnız Rabbinin huzurunda tutabilmek.

Hakiki huzur da işte burada başlar.

İnsan bir mekâna ulaştığında değil...

Her hâlinde Allah'ın huzurunda yaşadığını idrak ettiğinde.

7. İhsanın Meyvesi

İnsan, ömrü boyunca birçok şey öğrenebilir.

İlim tahsil edebilir.

Kitaplar okuyabilir.

Nice hakikatleri ezberleyebilir.

Fakat bütün bunların gerçek kıymeti, insanı nasıl bir kul hâline getirdiğiyle ölçülür.

Çünkü Allah Teâlâ'nın katında ilim, yalnızca zihni dolduran bilgi değildir.

Kalbi diriltten hikmettir.

Hayatı güzelleştiren edeptir.

İhsan da insanda işte böyle bir dönüşüm meydana getirir.

İnsan artık yalnızca doğruyu bilen biri olmaktan çıkar.

Doğrulukla yaşamaya çalışan bir kul olur.

Yalnızca sabrın faziletini anlatmaz.

İmtihan geldiğinde sabra sığınır.

Yalnızca şükrün önemini konuşmaz.

En küçük nimette bile hamdi unutmamaya gayret eder.

Yalnızca affetmenin güzelliğini okumaz.

Nefsine ağır gelse de affedebilmenin yollarını arar.

Çünkü ihsan, bilginin davranışa dönüşmesidir.

İnsanın kendi içinde sessizce inşa edilmesidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Şüphesiz Allah, ihsan sahipleriyle beraberdir."

(el-Ankebût, 29/69; ayrıca bkz. en-Nahl, 16/128'de benzer ifade)

Bir kul için bundan daha büyük bir müjde düşünülebilir mi?

İnsan, hayatı boyunca nice dostlar edinir.

Onlarla yol yürür.

Onlardan destek alır.

Fakat bütün bunların ötesinde, Allah'ın yardımına ve beraberliğine mazhar olabilmek en büyük nimettir.

Bu beraberlik, kulun sıkıntı yaşamayacağı anlamına gelmez.

Bilakis sıkıntılar içinde sahipsiz bırakılmayacağı anlamına gelir.

İşte ihsanın meyvesi budur.

İnsan değişen şartlara değil, değişmeyen Rabbine dayanmayı öğrenir.

Bu hâl, insanın ahlâkına da yansır.

Kırıcı olmaktan sakınır.

Sözünün emanet olduğunu bilir.

İnsanların kusurlarını araştırmak yerine kendi kusurlarını düzeltmeye çalışır.

İyilik yaptığında onu büyütmez.

Kendisine yapılan iyiliği ise unutmaz.

Bağışladığında üstünlük taslamaz.

Özür dilediğinde küçüldüğünü düşünmez.

Çünkü ihsan sahibi insanın ölçüsü, nefsi değil; Allah'ın rızasıdır.

Zamanla insanın bakışı da değişir.

Eskiden kendisini meşgul eden nice mesele, önemini kaybetmeye başlar.

İnsanların övgüsü...

Geçici dünya yarışları...

Bitmeyen hırslar...

Kalbin merkezinden yavaş yavaş çekilir.

Onların yerine daha kalıcı sorular yerleşir.

"Bugün Rabbimi razı edebildim mi?"

"Bugün bir gönlü incittim mi?"

"Bugün bana emanet edilen vakti nasıl kullandım?"

İşte bu sorular, ihsan yolunda yürüyen bir kalbin sessiz muhasebesidir.

İnsan bu muhasebeyi başkalarına göstermek için yapmaz.

Çünkü ihsan, görünmek değil; görünmeden güzelleşmektir.

Kalbin olgunlaşması da çoğu zaman sessiz olur.

Nasıl ki ağacın kökleri toprağın altında büyürken kimse onları görmez; fakat zamanı geldiğinde meyveler ortaya çıkar.

Kalbin terbiyesi de böyledir.

Kimsenin bilmediği dualar...

Gecenin karanlığında dökülen gözyaşları...

Sessizce yapılan tevbe...

Gösterilmeden verilen sadaka...

Karşılık beklenmeden edilen bir hizmet...

Bütün bunlar, kalbin toprağına bırakılan tohumlardır.

Vakti geldiğinde meyvesini verirler.

Belki insan fark etmez.

Fakat çevresindeki insanlar onun değıştiğini hisseder.

Sözünde daha fazla sükûnet vardır.

Bakışında daha fazla merhamet...

Hâlinde daha fazla vakar...

Çünkü ihsan, insanın sesini yükseltmez.

Hâlini güzelleştirir.

İşte hakiki irfan da burada kendisini gösterir.

İnsan, bildiğı için değil...

Yaşadığı için tesir etmeye başlar.

Onun varlığı, söylediğı sözlerden önce konuşur.

Çünkü kalpten çıkan söz, ancak kalbe ulaşır.

Bu risalenin başından beri üzerinde durduğumuz bütün hakikatler, tek bir noktada birleşmektedir.

İhsan, insanın Allah'ı görmesi değildir.

Bu, kulun ulaşabileceği bir makam değildir.

İhsan, kulun her an Rabbi tarafından görüldüğünü unutmadan yaşayabilmesidir.

Bu şuur yerleştğinde, ibadet güzelleşir.

Ahlâk güzelleşir.

İnsanlarla münasebet güzelleşir.

Kalp güzelleşir.

Ve en nihayetinde insan, Rabbiyle olan yolculuğunu daha derin bir edep içinde sürdürmeye başlar.

Çünkü kulluğun kemâli, çok görünmekte değil...

Allah'ın huzurunda doğrulabilmektedir.

İşte ihsanın en güzel meyvesi budur.

Kulun hayatı değişmeden önce...

Kalbinin kıblesinin değişmesi.

Ve o kible doğrulduğunda, geriye kalan bütün yollar da yavaş yavaş istikametini bulur.

Kaynakça

Bu risale hazırlanırken ihsan, murakabe, ihlâs ve kulluk şuuru; Kur'ân-ı Kerîm ve sahih sünnet merkezinde ele alınmış, İslâm ilim ve irfan geleneğinin temel kaynaklarından istifade edilmiştir. Metinde yer alan değerlendirmeler, klasik kaynakların rehberliğinde kaleme alınmış özgün bir telif çalışmasıdır.

Temel Kaynaklar

Kur'ân-ı Kerîm
Sahîh-i Buhârî
Sahîh-i Müslim
Sünen-i Tirmizî
Sünen-i Ebû Dâvûd
Sünen-i Nesâî
Sünen-i İbn Mâce
Muvatta', İmam Mâlik
Müsned, Ahmed b. Hanbel

Akaid ve İman Kaynakları

İmam Tahâvî, *el-Akâidetü't-Tahâviyye*
Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*
Ebü'l-Hasen el-Eş'arî, *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne*
İmam Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*

Tefsir Kaynakları

Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân*
Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*
İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*
Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*

Tasavvuf ve İrfan Kaynakları

Kuşeyrî, *er-Risâle*
Hücvîrî, *Keşfü’l-Mahcûb*
İmam Gazâlî, *İhyâü Ulûmi’d-Dîn*
İbn Atâullah el-İskenderî, *el-Hikem*
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf*
İmam Rabbânî, *Mektûbât*
Yunus Emre Divanı

Son Söz

İhsan, kulluğun üzerine eklenen yeni bir mertebe değil; kulluğun ruhudur. İbadetlere hayat veren, ilmi hikmete dönüştüren ve kalbi Rabbiyle diri tutan sır, ihsan şuurudur.

Kul, Allah'ı göremez; fakat O'nun kendisini gördüğünü unutmuyarak yaşayabilir. Bu idrak, korkuyla daralan bir hayat değil; edep, güven, muhabbet ve teslimiyetle genişleyen bir kulluk inşa eder. İnsanın gizli hâli ile açık hâli birbirine yaklaştıkça, ihsan meyvesini vermeye başlar.

Rabbimizden niyazımız; bizleri yalnız ibadet eden kullarından değil, ibadetlerine ihlâs ve ihsan ruhunu katabilen kullarından eylemesidir. Kalplerimizi gafletten uyandırır, amellerimizi rızasına uygun kılsın ve bizi huzurunda doğrulukla yaşayabilen bahtiyar kullarının arasına dâhil buyursun.

"Şüphesiz Allah adaleti, ihsanı ve akrabaya yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt vermektedir."*(en-Nahl, 16/90)

Aykut TOSUN